

สำนักบรรณสารการพัฒนา
Library and Information Center

24 สิงหาคม 2546

อ นุ ส า ร

ด ม ศ ก ช า

ISSN 0125-2461

ปีที่ 29 ฉบับที่ 299 พฤษภาคม 2546

การจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

สรุปสาระสำคัญของเกี่ยวกับ
การประกันคุณภาพการศึกษา
ในระดับอุดมศึกษา

โครงการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ

อนูสาร อุดมศึกษา

ISSN 0125-2461

ปีที่ 29 ฉบับที่ 299 พฤษภาคม 2546

เอกสารเผยแพร่ ของ ทบวงมหาวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
▶ การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต	3
▶ สรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา	11
▶ โครงการจัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ”	20

ที่ปรึกษา

ค.วรเดช จันทรร
นายสุชาติ เมืองแก้ว
ศ.สมศักดิ์ จักรไพวงศ์
นางสาวจิรณี ตันติรัตน์วงศ์
นางสาววิริยา วรวิทย์สัตตญาณ

บรรณาธิการ

นายกมล ศรีประสาน

กองบรรณาธิการ

นางสาวปิยาณี วิริยานนท์
นายตฤพล อุ่นจินตามณี
นางปราณี ชื่นอารมณ

เจ้าของ

สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ทบวงมหาวิทยาลัย
โทร. 0-2245-8323 Fax 0-2245-8323, 0-2245-8930

ภาพ

นายพรชัย สิทธินันท์
นายจรัส เล็กเกาะทวด

ศิลปกรรม

นายบุญคง สีเสน
นายอุดมศักดิ์ ศรีแก้ว

พิมพ์ที่

ทก.โอเดย์ สแควร์ โทร. 0-2883-3959 Fax 0-2883-3959

เผยแพร่

นายวิรัตน์ มานะมุติ
นายจริน กิจเมฆ

การจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

รศ.ดร.สุมาลี สังข์ศรี

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมศาสตร์

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบ กับการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษานอกระบบเป็นกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ซึ่งอาจจะเป็นเด็กก่อนวัยเรียน เด็กในวัยเรียนซึ่งได้ศึกษาในโรงเรียนระดับหนึ่งแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ หรืออาจจะเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน หรือผู้สูงอายุซึ่งพลาดโอกาสศึกษาเล่าเรียนเมื่ออยู่ในวัยเรียนด้วยสาเหตุต่างๆ การศึกษาดังกล่าวนี้จัดให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีการจัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งในด้านที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่านการเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น ความรู้ทางด้านทักษะการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันในด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง ภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของบุคคลและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษามีได้สิ้นสุดลงเมื่อบุคคลเรียนจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเท่านั้น การศึกษาที่ได้รับจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต เป็นเพียงพื้นฐานสำหรับการแสวงหาและการพัฒนาการศึกษาขั้นต่อไป เพียงแต่รูปแบบของการศึกษาที่บุคคลจะได้รับหรือแสวงหาในช่วงที่พ้นจากวัยเรียนมาแล้วนี้ อาจจะเป็นรูปแบบอื่นที่แตกต่างจากการศึกษาที่เคยได้รับในระบบโรงเรียน การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบทุกวิธีการ

ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตและผลผลิตอันกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบกับการศึกษาตลอดชีวิต

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบกับการศึกษาตลอดชีวิต นี้จะนำเสนอใน 5 ด้านคือ

- 2.1 ความสัมพันธ์ในเชิงองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต
- 2.2 ความสัมพันธ์ในเชิงเป้าหมายและวัตถุประสงค์
- 2.3 ความสัมพันธ์ในเชิงกลุ่มเป้าหมาย
- 2.4 ความสัมพันธ์ในเชิงความจำเป็นของการศึกษาแต่ละประเภท
- 2.5 ความสัมพันธ์ในเชิงปรัชญาและหลักการ

2.1 ความสัมพันธ์ในเชิงองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต

จากการศึกษาถึงความหมาย แนวคิดและหลักการการศึกษาตลอดชีวิต พบว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทุกประเภท คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาตลอดอายุขัยของบุคคล ในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคลจะได้รับการศึกษาดังนี้ เมื่อแรกเกิดได้เรียนรู้ในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย เมื่อเป็นเด็กก่อนเข้าโรงเรียนก็จะได้รับการเรียนรู้ในลักษณะของการศึกษานอก

ระบบและหรือการศึกษาตามอัธยาศัย (คือถ้าเด็กอยู่ในพื้นที่ที่มีศูนย์เด็กเล็กให้การดูแลก็จะได้รับการศึกษาแบบ การศึกษานอกระบบ แต่ถ้าในพื้นที่นั้นไม่มีศูนย์เด็กเล็ก พ่อแม่ดูแลเองก็เรียกว่าได้รับการศึกษาตามอัธยาศัย) เมื่ออยู่ในวัยเรียนก็จะได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเมื่อจบออกมาทำงานก็ได้รับการศึกษาได้เรียนรู้จากการประกอบอาชีพ การงาน จากเพื่อน จากสิ่งแวดล้อม การรวมกลุ่ม การเข้า สมาคมต่างๆ สื่อประเภทต่างๆ นั่นคือการศึกษาตามอัธยาศัย ถ้าได้รับการอบรมเพิ่มเติมก็คือได้รับการศึกษานอกระบบด้วย

เพราะฉะนั้นจะพบว่าการเรียนรู้ของบุคคล ตลอด ช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายหรือการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ประกอบไปด้วยการศึกษา 3 รูปแบบ โดยบางช่วงอาจ ได้รับการศึกษาในระบบ หรือการศึกษานอกระบบหรือการ ศึกษาตามอัธยาศัยเพียงอย่างเดียว แต่บางช่วงของชีวิตได้ รับการศึกษาหลายรูปแบบพร้อมๆ กัน

ด้วยเหตุนี้การศึกษานอกระบบเป็นองค์ประกอบ หนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้และถ้าพิจารณา แล้วนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุดเพราะการศึกษา นอกระบบให้การศึกษาที่ยาวนานทุกช่วงของชีวิต

2.2 ความสัมพันธ์ในเชิงเป้าหมายและ วัตถุประสงค์

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาสำหรับทุกคน เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้ความรู้ ให้มีทักษะในการดำรงชีวิต ในการประกอบอาชีพ ในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองตลอดจนพัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมความเป็นอยู่ได้อย่าง เหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต

ในส่วนของการศึกษานอกระบบ เป้าหมายและ วัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบในภาพรวมก็คือเป็น การศึกษาสำหรับทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่พลาด โอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ กลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นได้รับความรู้ทั้งในด้านความรู้ที่เป็น พื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและปรับตัว

เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

นี่คือเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในภาพรวมของ การศึกษานอกระบบ ส่วนกิจกรรมแต่ละประเภทแต่ละด้าน ก็จะมียุทธวิธีเฉพาะเจาะจงลงไปอีก

เมื่อพิจารณาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในภาพรวม ของทั้งการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบแล้ว จะพบว่ามีความใกล้เคียงกันมาก คือเป้าหมายไปสู่จุดเดียวกัน คือมุ่งให้บุคคลมีความรู้อย่างเพียงพอที่จะดำรงชีวิตและ ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นั่นคือการศึกษานอกระบบมี เป้าหมายวัตถุประสงค์ไปสู่การศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง

2.3 ความสัมพันธ์ในเชิงกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิตก็คือ ประชาชนทุกคน ทุกเพศทุกวัย ทุกสถานะอาชีพ ทุกพื้นฐาน การศึกษาไม่ว่าจะอยู่ที่ใดใกล้ไกลเพียงใด ก็มีสิทธิได้รับ การศึกษาได้รับความรู้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียมสรุปแล้ว ก็คือเป็นการศึกษาสำหรับทุกคนทุกช่วงของชีวิต

การศึกษานอกระบบ กลุ่มเป้าหมายก็คือประชาชน ทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ผู้ที่พลาดโอกาส เข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียนโดยไม่จำกัดวัน เพศ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ ความสนใจ ฯลฯ กลุ่มบุคคลเหล่านี้อาจจะเป็นผู้ที่ไม่เคยได้รับการศึกษาในระบบ โรงเรียนมาเลยหรือเคยได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน มาบ้างแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง ด้วยความจำเป็น หรือจำกัดต่างๆ และอาจจะเป็นผู้ที่จบการศึกษาในระบบ โรงเรียนระดับต่างๆ มาแล้วและต้องการเพิ่มพูนความรู้

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบนี้มีความ แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในบางประเทศ คือ ประเทศส่วนใหญ่ มุ่งให้เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนเป็นหลัก แต่ในบางประเทศโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วยังให้ บริการแก่ผู้ที่อยู่ในระบบโรงเรียนที่ต้องการมาแสวงหาความรู้ เพิ่มเติมด้วย

เพราะฉะนั้นเมื่อพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายของการ ศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบแล้วอาจจะเรียก ได้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน เพราะต่างมุ่งให้บริการแก่บุคคลทุก เพศ ทุกวัย ทุกช่วงอายุเหมือนกันโดยไม่มีการจำกัดพื้นฐาน การศึกษา อาชีพ ความรู้พื้นฐาน สถานะทางสังคมไม่ว่าจะ

อยู่ในเมืองหรือชนบท เพียงแต่ว่ากลุ่มเป้าหมายของการศึกษาลดชีวิตจะครอบคลุมผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนด้วย ในขณะที่การศึกษานอกระบบของหลายประเทศอาจไม่ครอบคลุมกลุ่มนี้เพราะถือว่ากำลังได้รับการศึกษาอยู่แล้ว แต่โดยภาพรวมแล้วแทบจะเรียกได้ว่าการศึกษาทั้ง 2 ประเภทมุ่งให้บริการกลุ่มเป้าหมายเดียวกัน

2.4 ความสัมพันธ์ในเชิงของความจำเป็นของการศึกษาแต่ละประเภท

ในส่วนของการศึกษาลดชีวิตนั้นความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาลดชีวิตหรือการที่ต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตก็เพราะในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ความจำเป็นของการศึกษาจะยิ่งชัดเจนนมากขึ้นเนื่องจากมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ อาชีพการงาน และสภาพการจ้างงาน ความเปลี่ยนแปลงทางด้านทางสังคมและวัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความเป็นอยู่การดำเนินชีวิต ความเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างประชากร (มีผู้สูงอายุมากขึ้น) และข้อจำกัดของระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม และเชื่อมโยงทั่วโลกโดยเฉพาะในยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน ดังเช่นปัจจุบันการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะช่วยเตรียมประชาชนให้มีความพร้อม ให้มีภูมิคุ้มกันที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเท่ากันและเหมาะสม การศึกษาที่บุคคลได้รับในช่วงวัยเรียนถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่จะเป็นพื้นฐานให้บุคคลแสวงหาความรู้ต่อไป ช่วงชีวิตหลังวัยเรียนเป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานกว่าหลายเท่า การศึกษาที่ได้รับจากโรงเรียนจึงไม่เพียงพอจำเป็นที่บุคคลจะต้องได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ความจำเป็นของการศึกษานอกระบบ การที่ต้องมีการศึกษานอกระบบนั้นเป็นเพราะนักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาต่างมีความเชื่อว่าการศึกษา

นั้นมีใช้สิ่งที่มีความจำเป็นเฉพาะบุคคลในวัยเด็กหรือวัยเรียนเท่านั้น การศึกษามีความจำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ด้วย ดังจะเห็นจากความเป็นมาของการจัดการศึกษานอกระบบของประเทศต่างๆ พบว่าประเทศต่างๆ ต่างเห็นความสำคัญว่า นอกเหนือจากเด็กแล้วผู้ใหญ่ยังจำเป็นต้องได้รับความรู้ได้รับการศึกษาอยู่ ดังนั้นการศึกษานอกระบบจึงมีชื่อว่าการศึกษาผู้ใหญ่ในสมัยเริ่มแรก เพราะเป็นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่พ้นวัยเรียนมาแล้วเป็นผู้ที่ทำงานแล้วและผู้สูงอายุเพื่อต้องการให้ได้รับความรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันและใช้ในการประกอบอาชีพหรือปรับปรุงอาชีพที่ดำเนินการอยู่ บางประเทศยังต้องให้ความรู้ในเรื่องการอ่านการเขียนด้วย เพื่อให้ผู้ใหญ่เหล่านี้ดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมมีอาชีพสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้นกลุ่มเป้าหมายที่เน้นในช่วงแรกคือผู้ใหญ่ ต่อมาในหลายประเทศพบว่าการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กในวัยเรียนและก่อนวัยเรียนหรือการศึกษาในระบบโรงเรียนยังไม่สามารถจัดได้ครอบคลุมทั่วถึงและมีคุณภาพเพียงพอ การศึกษาผู้ใหญ่จะต้องเข้าไปช่วยเสริมเต็มเต็มด้วยต้องช่วยจัดการศึกษาให้แก่ผู้ที่อยู่ในวัยเรียนแต่กลับไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนหรือเข้าเรียนแต่ต้องออกกลางคันด้วยเหตุผลและความจำเป็นต่างๆ นอกจากนั้นยังช่วยจัดการศึกษาให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนในพื้นที่ที่ไม่มีสถานศึกษาด้วย ด้วยเหตุนี้การศึกษาผู้ใหญ่ในหลายประเทศจึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นการศึกษานอกระบบ เพราะกลุ่มเป้าหมายมิได้มีเพียงผู้ใหญ่เหมือนสมัยเริ่มแรกแล้วแต่จะให้การศึกษาแก่กลุ่มอื่นๆ เพื่อเสริมเต็มเต็มและต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนด้วย

เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาแต่ละประเภทแล้ว จะพบว่าเบื้องหลังความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษานอกระบบก็คือ การตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษาลดชีวิตนั่นเอง โดยเห็นว่าการศึกษามีใช้จำเป็นเฉพาะวัยเด็กเท่านั้น วัยอื่นๆ ต่อมาก็จำเป็นด้วยนั่นก็คือการศึกษามีความจำเป็นสำหรับทุกช่วงชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้จากการที่ต้องไปช่วยเสริมเต็มเต็มและต่อเนื่องให้แก่บุคคลในวัยเรียนและก่อนวัยเรียนที่ไม่ได้รับการศึกษาในระบบอย่างสมบูรณ์อีกด้วย เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าความจำเป็นของการมีการศึกษานอกระบบก็

สอดคล้องกับความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง

2.5 ความสัมพันธ์ในเชิงปรัชญาและหลักการ

แนวความคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมาเป็นเวลาช้านานและได้ถูกนำไปใช้เป็นแนวคิดหลักในการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ อย่างกว้างขวางและเป็นสิ่งที่มีความจริงอธิบายได้ ปฏิบัติได้จน นักการศึกษาหลายท่านในหลายประเทศไม่เรียกว่าเป็นเพียงแนวคิดเท่านั้น แต่เรียกว่าเป็นปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต

หลักการหรือปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต มีประเด็นสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

การศึกษามีความจำเป็นสำหรับบุคคลทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การศึกษามีได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตมีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบและวิธีการเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเรียนรู้ได้ทุกสถานที่ทุกเวลา ควรสร้างแรงจูงใจให้บุคคลในการเลือกสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ จัดการศึกษาให้ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต ให้อิสระแก่บุคคลในการเลือกสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ สิ่งที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิต ต้องปลูกฝังทักษะในการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องให้มีเครื่องมือแสวงหาความรู้ได้ต่อไป การศึกษามีได้เกิดขึ้นที่โรงเรียนหรือสถานการศึกษาเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นที่บ้าน ที่ทำงาน ศาสนสถาน รวมทั้งประชาชนในชุมชน

ปรัชญาของการศึกษานอกระบบ จากการวิเคราะห์ถึงปรัชญาที่นำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบทั้งประเทศไทยและประเทศอื่นๆ พบว่าการศึกษานอกระบบได้ใช้หลายปรัชญาผสมผสานกันโดยมีปรัชญาหรือหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาหลักและมีปรัชญาอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปรัชญาในกลุ่มพัฒนาการนิยมซึ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาสังคม ปรัชญาในกลุ่มมนุษย์นิยมซึ่งเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล ปรัชญาในกลุ่มปฏิรูปนิยมซึ่งเน้นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูปและปรัชญาในกลุ่มอุทิศถาวรนิยมซึ่งเน้นการรู้จัก

ตนเอง การพึ่งพาตนเอง ซึ่งปรัชญาในกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ นับว่ามีความสัมพันธ์ มีหลักการที่ใกล้เคียงกับการศึกษาตลอดชีวิต

จากการประยุกต์ใช้ปรัชญาต่างๆ ผสมผสานกัน โดยยึดปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักการจัดการศึกษานอกระบบมีหลักการสำคัญดังต่อไปนี้ คือเน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมทั่วถึง ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบต่างๆ จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมิได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น ส่งเสริมการมีส่วนร่วม สิ่งที่ทำให้เรียนรู้ควรนำไปใช้ประโยชน์ได้ มีความยืดหยุ่นเรื่องเวลาและสถานที่เรียน

จากการวิเคราะห์หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบจะพบว่ามี ความสอดคล้องกันมาก เพราะเริ่มตั้งแต่ **ปรัชญาการศึกษาอกระบบก็ได้ยึดปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นหลักและมีปรัชญาอื่นมาผสมผสานอีกบ้าง** นั่นก็แสดงว่ารายละเอียดอื่นๆ ก็ย่อมมีความสอดคล้องกันอยู่นั่นเอง ในส่วนของหลักการการศึกษานอกระบบปรากฏว่าเป็นไปตามปรัชญาหรือหลักการการศึกษาตลอดชีวิตนั่นเองถึงแม้จะไม่เหมือนกันทีเดียวแต่มีความคล้ายคลึงและสอดคล้องกันมาก เช่น การเน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา การจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นหลากหลาย การจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นหลากหลาย การจัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สิ่งที่ทำให้เรียนรู้ต้องสัมพันธ์กับชีวิตและนำไปปรับใช้ได้และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็อาจกล่าวได้ว่าอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาและหลักการเดียวกัน

3. ความสำคัญของการศึกษานอกระบบต่อ การศึกษาตลอดชีวิต

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษานอกระบบกับทางศึกษาตลอดชีวิตในด้านต่างๆ ทั้งด้านองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต ด้านเป้าหมายวัตถุประสงค์ ด้านความจำเป็นของการศึกษาแต่ละประเภท และด้านปรัชญาและหลักการตั้งข้างต้นแล้ว พบว่าการศึกษานอกระบบมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการศึกษาตลอดชีวิตเป็นอย่างมากแทบจะกล่าวได้ว่าใช้ปรัชญาและหลักการเดียวกัน

มีเป้าหมายปลายทางอย่างเดียวกัน คือให้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยทุกช่วงชีวิตได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง มีกลุ่มเป้าหมายกลุ่มเดียวกันยกเว้นการศึกษาตลอดชีวิตจะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายกว้างกว่าเล็กน้อย เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษานอกระบบแทบจะเป็นภาพจำลองของการศึกษาตลอดชีวิตเลยทีเดียว โครงสร้างรายละเอียดต่างๆ คล้ายคลึงกันมากเพียงแต่การศึกษาตลอดชีวิตมีขอบเขตครอบคลุมไปถึงการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยเท่านั้นเอง

การศึกษาตลอดชีวิต

ประเภทการศึกษาที่พึงได้รับ

นอกระบบ	ในระบบ			นอกระบบ
อัธยาศัย	นอกระบบ	ในระบบ	นอกระบบ	อัธยาศัย
			อัธยาศัย	
		นอกระบบ		
		อัธยาศัย		
อายุ 0	3 ปี	6 ปี	22 ปี	60 ปี
แรกเกิด	ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยสูงอายุ

แผนภูมิแสดงช่วงอายุของบุคคลและประเภทของการศึกษาที่พึงได้รับ

จากแผนภูมิพบว่า

- อายุ 0-3 ปี หรือวัยแรกเกิดบุคคลจะได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ อาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย
- อายุ 3-6 ปี หรือวัยก่อนวัยเรียนบุคคลยังคงได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลักแต่อาจจะมีการศึกษานอกระบบบ้าง (กรณีศูนย์เด็กเล็กในชุมชน) หรือการศึกษาในระบบบ้าง (กรณีชั้นเด็กเล็กในโรงเรียนประถมหรือโรงเรียนอนุบาล)
- อายุ 6 ปีขึ้นไปถึง 22 ปี โดยประมาณหรือวัยเรียน การศึกษาที่ได้รับเป็นหลักก็คือการศึกษาในระบบโรงเรียน อาจจะมีการศึกษานอกระบบบ้าง

สำหรับคนที่ไม่อาจศึกษาในระบบโรงเรียนได้ และยังคงได้รับการศึกษาจากสังคมสิ่งแวดล้อม คือการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่

อายุ 22 ปีขึ้นไปถึง 60 ปี โดยประมาณหรือวัยทำงาน การศึกษาที่บุคคลในวัยนี้จะได้รับเป็นหลักก็คือ การศึกษาตามอัธยาศัยและอาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง

อายุ 60 ปีขึ้นไป หรือวัยสูงอายุ การศึกษา การเรียนรู้ที่บุคคลในวัยนี้จะได้รับคือการศึกษาด้านอัธยาศัย และอาจมีการศึกษานอกระบบเสริมบ้าง

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่บุคคลจะได้รับ อาจ

จะเรียกว่าตั้งแต่เกิดจนตายก็ได้ ซึ่งยาวนานทั้งชีวิต เพราะฉะนั้นจึงนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตทีเดียว การศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นอย่างไร จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับการศึกษาจากระบบมาก อีกประการหนึ่งการศึกษานอกระบบเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาตามอัธยาศัยการศึกษานอกระบบค่อยข้างจะกำหนดเงื่อนไขต่างๆ ได้เช่น จะมุ่งจัดให้กลุ่มเป้าหมายใด เนื้อหาควรจะเป็นอย่างไร วิธีการจัดจะเป็นอย่างไร มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับอะไรบ้าง ฯลฯ ในขณะที่การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเรื่องที่เป็นไปตามสภาพ ถ้ากลุ่มเป้าหมายสนใจจะเรียนรู้เอง ไม่มีใครกำหนดได้ กำหนดเวลาเรียนไม่ได้ กำหนดจำนวนกลุ่มเป้าหมายไม่ได้ ใครสนใจแสวงหาความรู้จากที่ใดก็แสวงหาความรู้ได้ ถ้าในพื้นที่นั้นไม่มีสิ่งที่จะช่วยให้การศึกษาตามอัธยาศัย บุคคลก็จะมีโอกาสได้เรียนรู้ เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษาอกระบบดูจะมีน้ำหนักมากกว่าคือต้องการให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นอย่างไรก็มาปรับที่การศึกษานอกระบบ จัดให้การศึกษานอกระบบเป็นไปตามที่พึงประสงค์หรือยัง เป็นไปในทิศทางที่ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตหรือยัง ถ้าจะจัดให้ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตก็คงจะเป็นไปไม่ยากนัก เพราะการศึกษานอกระบบมีความใกล้เคียงกับการศึกษาตลอดชีวิตอยู่แล้ว มีธรรมชาติที่เอื้อต่อการศึกษาอยู่แล้ว ตลอดชีวิตอยู่แล้ว

4. เพราะเหตุใดการศึกษานอกระบบจึงสามารถส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตได้

ต่อไปนี้จะขออภิปรายประเด็นหลักที่แสดงให้เห็นว่าการศึกษานอกระบบสามารถส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างดียิ่งอีกทั้ง สาเหตุที่กล่าวว่าการศึกษานอกระบบมีความจำเป็นและมีความสำคัญมากสำหรับการศึกษาในช่วงหลังการศึกษาพื้นฐานนั้นเพราะเหตุผลดังนี้

4.1 การศึกษานอกระบบไม่มีข้อจำกัดในเรื่องอายุของผู้เรียน ผู้ที่พ้นจากวัยเรียนมาแล้วจะมีอายุเท่าใดก็ได้ถ้าสนใจเข้าศึกษา สนใจหาความรู้โดยวิธีการศึกษานอกระบบก็สามารถสมัครเข้าเรียนเข้ารับการอบรมได้โดยไม่ต้องมีข้อจำกัดว่าจะต้องมีอายุอยู่ในช่วงนั้นช่วงนี้ จะมีอายุ 10 กว่าปี 20

กว่าปี หรือ 60 กว่าปี 70 กว่าปีก็สามารถเข้าศึกษาได้ ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะจบจากโรงเรียนมานานเท่าไร จะทำงานมาแล้วนานเท่าไรก็สามารถกลับเข้ามาเรียนได้

เมื่อพิจารณาในเชิงของการศึกษาตลอดชีวิตว่าบุคคลควรได้รับการศึกษาทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษานอกระบบสามารถจะสนองหลักการข้อนี้ได้ กล่าวคือเมื่อบุคคลอยู่ในวัยเด็กก่อนที่จะเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนบุคคลจะได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครอบครัว ชุมชน นอกจากนั้นยังมีการจัดการศึกษาในลักษณะของศูนย์เด็กเล็กในตำบล หมู่บ้าน ในลักษณะของการศึกษานอกระบบเพื่อเตรียมเด็กเข้าสู่การศึกษาระดับมัธยม เมื่อบุคคลมีอายุอยู่ในช่วงวัยเรียนก็เข้ามามีการศึกษาในสถานศึกษาตามรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียนต่อไป และเมื่อพ้นจากการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแล้วมาอยู่ในวัยทำงาน ประกอบอาชีพก็ออกมารับการศึกษานอกระบบได้อีก

นอกจากนั้นการศึกษานอกระบบยังเอื้อต่อบุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพของสังคมในปัจจุบัน และอนาคตที่โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไปโดยจะมีผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนและวัยสูงอายุมากขึ้น ประชากรวัยแรกเกิดและวัยเด็กจะมีจำนวนลดลง ซึ่งประเทศต่างๆ ต้องหันมาให้ความสำคัญแก่คนวัยกลางคนและวัยสูงอายุมากขึ้นเพื่อให้อยู่ในสังคมปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีความสุข ซึ่งการศึกษาสำหรับคนกลุ่มนี้การศึกษาในระบบโรงเรียนคงจะช่วยให้ยาก การศึกษาที่จะช่วยให้มากที่สุดที่จะเหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายนี้ก็คือการศึกษานอกระบบนั่นเอง

4.2 การศึกษานอกระบบมีความยืดหยุ่นในเรื่องหลักสูตรสามารถปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้สนองความต้องการของผู้เรียน สนองความต้องการของชุมชน ของสังคมและสภาพแวดล้อมได้ในทันที ซึ่งก็สอดคล้องกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและที่จะเปลี่ยนไปในอนาคต เช่น ทางด้านเศรษฐกิจ ด้านตลาดแรงงานมีความแปรเปลี่ยนมาก ต้องการแรงงานที่มีความรู้และทักษะเฉพาะมากขึ้น การศึกษานอกระบบก็สามารถที่จะจัดการศึกษาให้การอบรมกลุ่มเป้าหมายเพื่อจะสนองความต้องการของตลาดแรงงานได้ หรือเกิดอาชีพใหม่ๆ ขึ้น เกิดบริการชนิดใหม่ๆ ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของตลาดแรงงาน การศึกษานอกระบบก็

สามารถเพิ่มพูนความรู้ให้แก่แรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานได้ หรือการที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศปรับจากเกษตรกรรมมาเป็นลักษณะของอุตสาหกรรมมากขึ้น การศึกษานอกระบบก็สามารถจะช่วยฝึกอบรมบุคคล/กลุ่มเป้าหมายให้เป็นไปในแนวนั้นได้ สามารถจัดทำหลักสูตรเฉพาะกิจได้

การศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นการปรับเปลี่ยนหลักสูตรในทันทีทันใด และปรับเปลี่ยนอยู่บ่อยครั้งนั้นกระทำได้ยากเพราะเป็นหลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งประเทศ

4.3 การศึกษานอกระบบสามารถจัดหลักสูตรระยะสั้นได้ เรื่องจากการศึกษานอกระบบมีความคล่องตัวและยืดหยุ่นมากก็จะสามารถจัดหลักสูตรเป็นช่วงสั้นๆ เพื่อผลิตบุคลากรให้ได้ทันเวลาตามความต้องการของตลาดแรงงานของสังคมได้ตลอดเวลาโดยผู้เรียนไม่ต้องใช้เวลาเรียนเป็นปีหรือหลายๆ ปีกว่าจะนำความรู้ไปใช้ได้ การศึกษานอกระบบอาจจะจัดหลักสูตรซึ่งคล้ายกับการเป็นการทบทวนและปรับความรู้เดิมให้ทันสมัยมากขึ้นหรืออาจจะจัดให้ความรู้เพิ่มเติมเป็นการต่อยอดจากความรู้เดิมที่มีอยู่หรือเป็นการนำประสบการณ์ที่มีอยู่มาผนวกกับความรู้ที่ทันสมัยขึ้น เป็นต้น เพราะฉะนั้นจะสามารถพัฒนาคนได้ทันกับเหตุการณ์ ได้ทันต่อความต้องการโดยใช้เวลาไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคต

4.4 การศึกษานอกระบบสามารถจัดหลักสูตรที่มีความหลากหลาย หน่วยงานผู้จัดการศึกษานอกระบบสามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลายประเภทเพื่อให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและกิจกรรมเหล่านี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ไม่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มในแต่ละท้องถิ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ สามารถจัดกิจกรรมหลากหลายประเภทให้กลุ่มเป้าหมายเลือกเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความสนใจตามความชอบ

4.5 การศึกษานอกระบบจัดได้โดยหน่วยงานต่าง ๆ การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบมิได้จำกัดอยู่ว่าจะต้องเป็นหน้าที่ของสถาบันศึกษาเท่านั้นอาจจะจัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานทางด้านเกษตร สาธารณสุข แรงงาน พัฒนาชุมชน ฯลฯ ซึ่งทำให้สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย

และกระจายภาระหน้าที่ แทนที่จะเป็นบทบาทของสถานศึกษาเท่านั้นดังเช่นการศึกษาในระบบ แต่กลับมีหน่วยงานมากมายเป็นผู้ร่วมจัดกิจกรรมที่จัดมีประสิทธิภาพเพราะจัดโดยหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน อีกทั้งยังเป็นผลประโยชน์ต่อกลุ่มเป้าหมายด้วย ทำให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลายและกว้างขวาง ทำให้จัดกิจกรรมได้มากมายและขยายไปถึงประชาชนได้ทั่วถึงมากขึ้น

การศึกษานอกระบบสามารถรับรองคุณวุฒิแก่ผู้เรียนได้ การจัดการศึกษานอกระบบสามารถจัดได้หลายลักษณะทั้งหลักสูตรที่มีประกาศนียบัตรหรือวุฒิปัตร และหลักสูตรที่ไม่มีประกาศนียบัตร ผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมได้ กลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มต้องการประกาศนียบัตรหรือวุฒิปัตรด้วยเพื่อจะนำไปใช้ในการสมัครเข้าทำงานหรือต้องการนำไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งวุฒิปัตรหรือประกาศนียบัตรของการศึกษานอกระบบนั้นก็เป็นที่ยอมรับ สอดคล้องกับสภาวสังคมในปัจจุบันที่บุคคลจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ ซึ่งอาจจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้เพื่อนำไปใช้ในการงานอาชีพหรือการดำเนินชีวิต หรือเพิ่มพูนความรู้เพื่อจะได้ศึกษาต่อสูงขึ้น เพื่อจะได้มีหลักฐานยืนยันในการไปหางานทำหรือหาอาชีพที่ดีขึ้น

4.6 กิจกรรมการศึกษานอกระบบสามารถให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย กิจกรรมการศึกษานอกระบบเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบโรงเรียนทั้งหมดโดยไม่จำกัดเพศ อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ ฯลฯ เพราะฉะนั้นใครก็ตามที่สนใจใฝ่หาความรู้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทันทีโดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะต้องมีอายุช่วงนี้หรือไม่ต้องคำนึงว่าจะต้องมีพื้นฐานการศึกษาระดับนั้นระดับนี้มาก่อน ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกันเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งเหมาะกับยุคสมัยหรือสภาพการณ์ปัจจุบันที่แต่ละประเทศต้องส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ต้องศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เพื่อจะได้มีความรู้เพียงพอที่จะปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่เพิ่งจบจากสถานศึกษาก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าร่วม

กิจกรรมได้

4.7 การศึกษานอกระบบมีความยืดหยุ่นในเรื่องวิธีการถ่ายทอดความรู้ ประชาชนที่เข้ารับการศึกษโดยวิธีการของศึกษานอกระบบไม่จำเป็นต้องมาเข้าเรียนในชั้นเรียนทุกวันเหมือนการเรียนการสอนนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนการสอนการถ่ายทอดความรู้ทางการศึกษานอกระบบอาจจะใช้วิธีการฝึกปฏิบัติจากอาชีพการงาน การศึกษาดูงาน การพูดคุยการอภิปราย การเรียนรู้จากสื่อประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถยืดหยุ่นตามเนื้อหาตามสถานการณ์ตามสภาพของกลุ่มเป้าหมาย ตามสภาพของท้องถิ่น ทุกระดับในเรื่องการเรียน การวัดผลประเมินผลมีความยืดหยุ่นกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียนมาก การเรียนการสอนค่อยข้างจะเอื้อกับสภาพการทำงาน สภาพการดำเนินชีวิตมาก

4.8 การศึกษานอกระบบมีความยืดหยุ่นในแง่ของระยะเวลาเรียน การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบจะมีความยืดหยุ่นในด้านของระยะเวลาการจัดกิจกรรม คือไม่จำเป็นจะต้องจัดกิจกรรมในเวลาราชการ กิจกรรมอาจจะมีขึ้นในช่วงเวลาเย็น เวลาค่ำ วันหยุดสุดสัปดาห์หรือช่วงเวลาอื่นๆ ซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามความพร้อมความสะดวกของกลุ่มเป้าหมาย ความพร้อมของสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมซึ่งอาจจะจัดในช่วงฤดูที่ประชาชนว่างจากการทำไร่ทำนาหรืออาจจะจัดหลายช่วงเวลาให้ประชาชนเลือกได้ตามความสะดวก ซึ่งนับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้นสะดวกขึ้น เป็นการเอื้อต่อสภาพการณ์ของสังคมปัจจุบัน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีเวลาว่างมากนัก มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบมากมาย ถ้าหน่วยงานไม่จัดเวลาให้ยืดหยุ่นเช่นนี้โอกาสที่ประชาชนส่วนใหญ่จะได้ศึกษาเพิ่มพูนความรู้จะแทบไม่มีเลย แต่ถ้าเวลายืดหยุ่นได้เช่นนี้ก็นับว่าเป็นการอำนวยความสะดวก อำนวยโอกาสแก่ประชาชน

4.9 การศึกษานอกระบบมีความยืดหยุ่นในแง่ของสถานที่เรียนหรือสถานที่จัดกิจกรรม กิจกรรมการศึกษานอกระบบไม่จำเป็นจะต้องจัด ณ สถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนเช่นการศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้เรียนสามารถเรียน ณ สถานประกอบการเรียน ณ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ศาลากลางบ้าน ห้องสมุดหรือที่บ้านของตนเอง หรือเรียนในไร่ในนาซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

สภาพของชุมชน ขึ้นอยู่กับความต้องการความสะดวกของผู้เรียนเป็นปัจจัยหลัก สถานที่เรียนสามารถปรับเปลี่ยนได้เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งก็นับว่าเป็นบริการที่เอื้อต่อผู้เรียน นับว่าสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันและอนาคตซึ่งประชาชนมีภาระติดตัวอย่างมาก เวลาที่จะรับการศึกษาก็น้อยอยู่แล้วและถ้ายังต้องไปยังสถานที่ห่างไกลโอกาสก็ยิ่งจะน้อยลงแต่ถ้าสถานที่ศึกษาอยู่ใกล้ตัวมีความยืดหยุ่นเช่นนั้นโอกาสที่ประชาชนจะได้ศึกษาคหาความรู้ที่มีเพิ่มขึ้น นับเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้เข้าถึงประชาชนอีกวิธีหนึ่ง

จากคุณลักษณะของการศึกษานอกระบบดังกล่าวมาแล้วข้างต้นอาจสรุปได้ว่าการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่ช่วยสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน ช่วยขยายโอกาสทางการศึกษาออกไปอย่างทั่วถึงไม่ว่าประชาชนจะอยู่ใกล้หรือไกลเพียงใด เป็นการศึกษาที่มีการเรียนการสอนยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพการณ์ สามารถพัฒนาคนหรือผลผลิตได้ทันเวลาทันเหตุการณ์ ไม่ยึดติดกฎระเบียบมากเกินไป เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาเรียนเนื้อหา การวัดผลประเมินผล สถานที่เรียนหลักสูตร เนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายตามความเป็นไปของสังคมสิ่งแวดล้อมเป็นการศึกษาที่บริการโอกาสที่หลากหลายและเข้าถึงประชาชน เป็นการศึกษาที่มีคุณสมบัติเป็นที่ต้องการของยุคสมัยปัจจุบันและอนาคต เพราะคุณสมบัติเช่นนี้จะช่วยทำให้เกิดการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตซึ่งเป็นเป้าหมายของการศึกษาของทุกประเภท ประชาชนต้องได้รับโอกาสการศึกษาอย่างกว้างขวางและต้องได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงจะสามารถสร้างความพร้อมสร้างความเชื่อมั่นที่จะเผชิญกับสถานการณ์ของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีส่วนอย่างมากในการส่งเสริมให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรที่จะต้องส่งเสริมให้เกิดการศึกษานอกระบบอย่างเต็มที่ ไม่ให้น้อยไปกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน

ที่มา : กลุ่มงานเทคโนโลยีกับการเรียนรู้ สำนักพัฒนาการเรียนรู้ และเครือข่ายการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สรุปสาระสำคัญของ

การประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ข้อมูลเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษามาระดับอุดมศึกษา ของทบวงมหาวิทยาลัยนั้น ได้เคยเผยแพร่ ใน อนุสารอุดมศึกษา ฉบับที่ 294 เดือน ธันวาคม 2545 ไปแล้ว แต่มีท่านผู้อ่านและท่านซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้เสีย กับการประกันคุณภาพการศึกษาประสงค์จะทราบข้อมูลอย่างครบถ้วน อนุสารอุดมศึกษาฉบับนี้ จึงขอทำเสนอโดยสรุป อีกครั้งในโอกาสเข้าสู่ปีการศึกษาใหม่คือปีการศึกษา 2546

1. ความเป็นมาของการประกันคุณภาพการศึกษา

1.1 ทบวงมหาวิทยาลัยได้ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษามาระดับอุดมศึกษามาตั้งแต่มีการก่อตั้ง ทบวงมหาวิทยาลัย แต่การดำเนินงานดังกล่าวเน้นที่การควบคุมคุณภาพของหลักสูตรเป็นสำคัญ โดยยังมีได้มีระบบ ควบคุมคุณภาพให้ครบทุกภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา จึงได้มีแนวคิดในเรื่องการประกันคุณภาพการศึกษาที่ พิจารณาครอบคลุมในทุกภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา และเริ่มมีการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เมื่อที่ประชุมอธิการบดี แห่งประเทศไทยในคราวประชุมระหว่างวันที่ 28-29 ตุลาคม พ.ศ.2537 ณ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ได้มีการเสนอหลักการ แนวทาง และวิธีการในการประกันคุณภาพทางวิชาการใน มหาวิทยาลัยไทยขึ้นเป็นครั้งแรก

1.2 ในปี พ.ศ. 2539 ทบวงมหาวิทยาลัยได้ประกาศนโยบายและแนวปฏิบัติในการประกันคุณภาพ การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2539 โดยกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาจัดให้มีระบบและกลไก การประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และ บนพื้นฐานของเสรีภาพและเพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งคณะรัฐมนตรีในคราวประชุม เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2543 ได้มีมติเห็นชอบด้วยกับระบบประกันคุณภาพ การศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย

1.3 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการ ประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก และตามพระราชบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้หน่วยงาน ต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. ความจำเป็นและหลักการในการประกันคุณภาพการศึกษา

ภารกิจหลักที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องปฏิบัติ 4 ประการ คือ การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การดำเนินการตามภารกิจทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งการพัฒนาประเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาว แต่ในระยะที่ผ่านมายังไม่มีภารกิจประเมิน ภารกิจดังกล่าวอย่างเป็นทางการ ประกอบกับปัจจุบันมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ทำให้การประกัน คุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการ ปัจจัยดังกล่าวได้แก่

- 1) คุณภาพของสถาบันอุดมศึกษาและบัณฑิต มีแนวโน้มที่จะมีความแตกต่างกันมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียแก่ประเทศไทยโดยรวมในระยะยาว
- 2) มีการแข่งขันกันในเรื่องคุณภาพของการจัดการการศึกษา และคุณภาพของบัณฑิตในวงการ อุดมศึกษาทั้งภายในประเทศและนอกประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปิดเสรีทางการค้าและการบริการ

อย่างเต็มรูปแบบ

- 3) สถาบันอุดมศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ให้เป็นสากลเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากนานาชาติมากขึ้น
- 4) สถาบันอุดมศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่สังคมว่าสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ
- 5) สถาบันอุดมศึกษาจะต้องให้ข้อมูลสาธารณะ (public information) ที่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา ผู้ว่าจ้างงาน ผู้ปกครอง รัฐบาล และประชาชนทั่วไป
- 6) สังคมต้องการระบบอุดมศึกษาที่มีความโปร่งใส (transparency) และความรับผิดชอบซึ่งตรวจสอบได้ (accountability)
- 7) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายใน รวมถึงให้มีสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาเพื่อทำหน้าที่พัฒนาเกณฑ์วิธีการประเมินคุณภาพภายนอก และทำการประเมินผลการจัดการศึกษา เพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพของสถานศึกษาทุกแห่งต้องเข้ารับการประเมินภายนอกทุก ๆ 5 ปี

การพัฒนาระบบและกลไกการประกันคุณภาพการศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัยจะยึดหลักการให้เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) และควมมีอิสระในการดำเนินการของสถาบัน (Institutional Autonomy) เพื่อความมีคุณภาพภายในสถาบันอย่างเต็มที่ แต่ทั้งนี้ สถาบันอุดมศึกษาจะต้องพร้อมที่จะรับการตรวจสอบคุณภาพการศึกษาจากภายนอก ซึ่งเป็นไปตามหลักการของความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ (accountability) ความสมดุลของหลักการดังกล่าว คือ แนวทางในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพอุดมศึกษาที่พึงประสงค์

3. นโยบายและแนวทางการประกันคุณภาพการศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย

ทบวงมหาวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นสมควรดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาในระดับอุดมศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพมาตรฐานสากลโดยทั่วไปเพื่อสนองความต้องการกำลังคนระดับสูงของประเทศที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเป็นการสนองตบนโยบายของรัฐบาลตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ต่อไป

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการด้านคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบและมีกลไกที่เหมาะสม ทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้ประกาศนโยบายและแนวปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2539 เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ทบวงมหาวิทยาลัยจะพัฒนาให้มีระบบและกลไกการประกันคุณภาพการศึกษาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษามาตรฐานการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา โดยเน้นหลักการของการให้สถาบันอุดมศึกษามีระบบการควบคุมคุณภาพทางวิชาการ และปรับปรุงการปฏิบัติการกิจต่างๆ ด้านอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของควมมีเสรีภาพทางวิชาการและอิสระภาพในการดำเนินงานที่สังคมหรือหน่วยงานภายนอกยังคงเข้าไปตรวจสอบได้ อันจะนำมาซึ่งความมีมาตรฐานทางการศึกษาที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลและสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้ ทั้งนี้ โดยจะได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้น เพื่อกำกับดูแลบริหารงานด้านมาตรฐานการศึกษา ตลอดจนให้การรับรองมาตรฐานการศึกษา

- 2) ทบวงมหาวิทยาลัยจะส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษามีการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาขึ้นภายในสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นให้มีการสร้างกลไกการควบคุมคุณภาพ (Quality Control) ขององค์ประกอบต่างๆ ที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษาที่เป็นรูปธรรมขึ้น ทั้งนี้แต่ละสถาบันอาจจัดให้มีระบบการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินการขึ้นเป็นการภายในได้ตามความเหมาะสม

3) ทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดหลักการและแนวทางปฏิบัติในการประกันคุณภาพการศึกษาขึ้น เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการดำเนินการ โดยแต่ละสถาบันอาจนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสภาพการของแต่ละสถาบันได้ตามความจำเป็น

4) เพื่อให้การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาของแต่ละสถาบันได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกโดยกว้างขวางและเป็นการแสดงถึงควมมีคุณภาพของการจัดการศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัยจะจัดให้มีกลไกของการตรวจสอบและประเมินระบบการประกันคุณภาพ (Quality Audit) ที่แต่ละสถาบันได้จัดให้มีขึ้นทั้งในระดับสถาบันและคณะวิชา แล้วให้การรับรองมาตรฐานการศึกษาต่อไป

5) ทบวงมหาวิทยาลัยสนับสนุนและส่งเสริมให้หน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสมาคมวิชาการหรือสมาคมวิชาชีพ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

6) ทบวงมหาวิทยาลัยจะส่งเสริมให้มีการนำข้อมูลข่าวสาร และผลจากกิจกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันต่างๆ มาเผยแพร่ต่อสังคมภายนอกให้ได้รับทราบถึงมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศ ตลอดจนเป็นข้อมูลสำหรับนักศึกษาและผู้ปกครองในการเลือกสถานศึกษา เป็นข้อมูลสำหรับการพิจารณาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ แก่สถาบันอุดมศึกษา เพื่อกระตุ้นให้สถาบันอุดมศึกษามีความตื่นตัวและพัฒนาคุณภาพโดยสม่ำเสมอ

4. กระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา

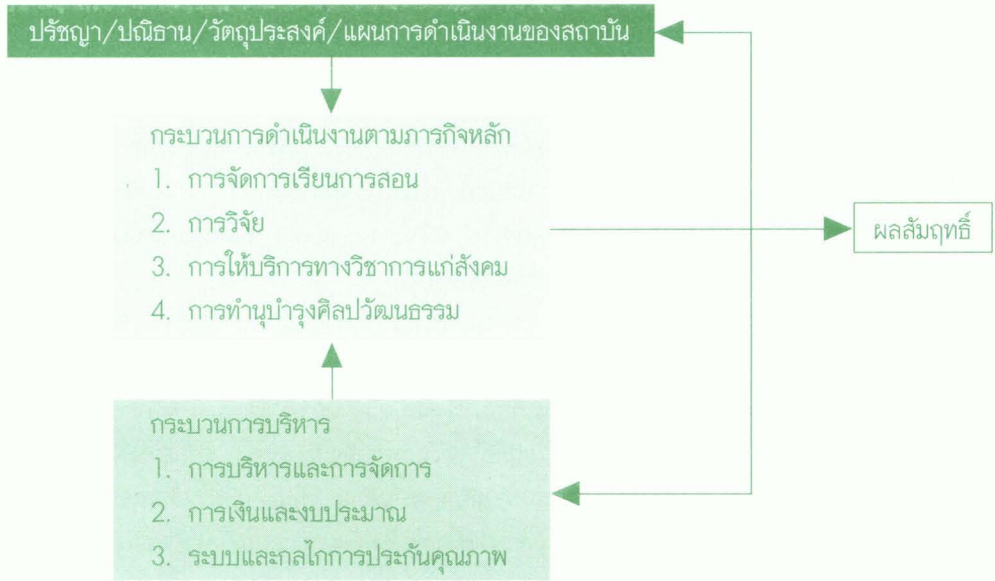
กระบวนการประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ การประกันคุณภาพภายใน และการประกันคุณภาพภายนอก โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การประกันคุณภาพภายใน

การประกันคุณภาพภายใน เป็นการจัดกิจกรรมการควบคุมคุณภาพภายในสถาบันอุดมศึกษา โดยการจัดระบบและกลไกตามองค์ประกอบและดัชนีบ่งชี้คุณภาพที่กำหนดไว้เพื่อให้มีความมั่นใจว่าสถาบันอุดมศึกษาดำเนินการตามภารกิจหลักอย่างมีคุณภาพ

ขั้นตอนของการประกันคุณภาพภายใน ประกอบด้วย การควบคุมคุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ และการประเมินคุณภาพ ซึ่งต้องเริ่มสร้างระบบและกลไกเพื่อการควบคุมคุณภาพ และเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้สร้างกลุ่มที่มีความกระตือรือร้นในการประกันคุณภาพของการจัดการอุดมศึกษาตามภารกิจของแต่ละบุคคล/ส่วน จะต้องกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบ โดยระดมบุคลากรจากฝ่ายต่างๆ และมอบหมายหน้าที่ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผน ซึ่งสามารถจัดทำเป็นแผนระยะสั้น-ยาว จากนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการอ้างอิงตามขั้นตอนต่างๆ ของการประกันคุณภาพ เพื่อให้สถาบันมีความพร้อมในระดับหนึ่ง บุคลากรทุกส่วนควรได้ร่วมมือกันในการพัฒนารายงานการประกันคุณภาพการศึกษาลงสถาบันอุดมศึกษาของตนเองหรือที่เรียกว่า รายงานการศึกษาดตนเอง ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนดแนวทางการพัฒนารายงานดังกล่าวในเอกสารนโยบาย แนวทาง และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษารายงานการศึกษาดตนเองเป็นขั้นตอนที่ต้องระดมความคิดของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณากำหนดดัชนีชี้วัดตามแต่ละองค์ประกอบ โดยดูความเป็นไปได้ในการดำเนินการตามดัชนีชี้วัดดังกล่าว และในขณะที่เดียวกันจะต้องคงไว้ซึ่งความท้าทายที่จะนำสถาบันไปสู่ความเป็นเลิศในด้านต่างๆ จากนั้นจึงรวบรวมและจัดทำเป็นเอกสารรายงานการศึกษาดตนเองเพื่อก้าวสู่ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพภายในต่อไป

1) การควบคุมคุณภาพภายใน สถาบันอุดมศึกษาจะต้องจัดระบบและกลไกการควบคุมคุณภาพการศึกษา โดยอาศัยองค์ประกอบของคุณภาพและดัชนีบ่งชี้คุณภาพที่สอดคล้องกับองค์ประกอบหลักดังกล่าว ไม่ว่าสถาบันอุดมศึกษาจะเลือกระบบคุณภาพใด จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลักในการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษาเสมอ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงองค์ประกอบหลักในการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา

ทบวงมหาวิทยาลัย ได้จัดทํารายการองค์ประกอบคุณภาพ 9 ด้าน ซึ่งคณะรัฐมนตรี ในคราวประชุมเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2543 ได้มีมติเห็นชอบกับองค์ประกอบดังกล่าว และทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดทำประกาศทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา พ.ศ.2545 เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2545 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งจัดให้มีระบบและกลไกประกันคุณภาพการศึกษาภายในตามองค์ประกอบคุณภาพ 9 ด้าน เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดทำระบบประกันคุณภาพภายในของสถาบัน

องค์ประกอบที่ 1 : ปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์และแผนดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 2 : การจัดการเรียนการสอน

องค์ประกอบที่ 3 : กิจกรรมการพัฒนานิสิตนักศึกษา

องค์ประกอบที่ 4 : การวิจัย

องค์ประกอบที่ 5 : การบริการทางวิชาการแก่สังคม

องค์ประกอบที่ 6 : การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่ 7 : การบริหารและการจัดการ

องค์ประกอบที่ 8 : การเงินและงบประมาณ

องค์ประกอบที่ 9 : ระบบและกลไกการรับประกันคุณภาพ

องค์ประกอบคุณภาพทั้ง 9 ด้าน ครอบคลุมภารกิจหลักทั้ง 4 ประการของสถาบันอุดมศึกษา คือ การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

2) การตรวจสอบคุณภาพภายในเป็นขั้นตอนต่อจากการควบคุมคุณภาพ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี โดยองค์กรสามารถจัดตั้งผู้ตรวจสอบขึ้นเอง หรือร่วมมือกันระหว่างสถาบันหรือขอให้ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นผู้แต่งตั้งคณะผู้ตรวจสอบคุณภาพภายใน เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาได้มั่นใจว่าระบบและกลไกการประกันคุณภาพที่พัฒนาไว้เป็นไปตามดัชนีบ่งชี้ รวมทั้งได้รับทราบจุดเด่น จุดด้อย และแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนขึ้น

ผลดีจากการตรวจสอบคุณภาพภายใน คือ การวางระบบงานที่มีระบบและกลไกชัดเจนรวมทั้งการพัฒนาฐานข้อมูลที่ได้มาจากการค้นหาและจัดทำหลักฐานซึ่งในอดีตอาจไม่เคยรวบรวมเป็นระบบระเบียบหรือไม่ได้นำมาใช้

ประโยชน์เท่าที่ควร ดังนั้น การสร้างฐานข้อมูลจะเป็นส่วนที่สำคัญที่จะทำให้สถาบันอุดมศึกษามีระบบระเบียบในการบริหารจัดการและจะทำให้ระบบการประกันคุณภาพโดยรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3) การประเมินคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการตรวจสอบคุณภาพ แต่จะเน้นการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการดำเนินงานของคณะวิชา/สถาบันกับตัวบ่งชี้คุณภาพในทุกองค์ประกอบของคุณภาพว่า การดำเนินงานเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดมากน้อยเพียงใด โดยจัดเป็นระดับของการบรรลุเป้าหมาย

การพิจารณาใช้ตัวบ่งชี้ในการประเมินผลคุณภาพการศึกษาภายในสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงาน จำเป็นต้องกำหนดตัวบ่งชี้คุณภาพความเหมาะสมของสถาบันแต่ละแห่งเพื่อให้การรับประกันคุณภาพการศึกษาได้บรรลุวัตถุประสงค์และปรัชญาตามที่ตั้งไว้ของสถาบัน รวมทั้งเป้าหมายของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศ

ตัวอย่างตัวบ่งชี้ที่ใช้สำหรับการประเมินคุณภาพตามองค์ประกอบคุณภาพ 9 ด้าน มีดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ปรัชญา ปณิธาน วัตถุประสงค์ และแผนงาน

ตัวบ่งชี้

1. มีแผนงานที่ชัดเจนและปฏิบัติได้
2. มีระบบการประเมินแผนที่ชัดเจน
3. มีการปรับปรุงและพัฒนาตามการประเมิน

องค์ประกอบที่ 2 การเรียนการสอน

ตัวบ่งชี้

1. สัดส่วนของอาจารย์ประจำ อ. : ผศ. : รศ. : ศ. สอดคล้องกับเป้าหมายที่มหาวิทยาลัยกำหนดในแต่ละปี / 3 ปี / 5 ปี

2. มีการพัฒนาหลักสูตรอย่างเป็นระบบ
3. มีหลักสูตรที่พัฒนาเป็นสหวิทยาการ เช่น จำนวนกระบวนวิชาในหมวดศึกษาทั่วไปที่เชื่อมโยงกับคณะวิชาอื่น ๆ
4. จำนวนวิชา/หน่วยกิต ในหลักสูตรที่เน้นการฝึกปฏิบัติงานจริง
5. มีการประเมินการเรียนการสอนและนำผลมาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง
6. ร้อยละของอาจารย์ที่นำผลประเมินการสอนที่มีประสิทธิภาพ
7. จำนวนโครงการและกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรมการพัฒนานิสิตนักศึกษา

ตัวบ่งชี้

1. ความครอบคลุมของกิจกรรมในด้านต่าง ๆ
2. นโยบายและแผนที่หน่วยงานกำหนดในด้านต่างๆ
3. การสร้างโอกาสให้นิสิต/นักศึกษารวมแก้ไขปัญหาในชุมชน
4. ความพึงพอใจของนิสิต/นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรม
5. ความหลากหลายของกิจกรรมที่จัดตามความสนใจ
6. การมีส่วนร่วมของนิสิต/นักศึกษา

องค์ประกอบที่ 4 การวิจัย

ตัวบ่งชี้

1. จำนวนครั้งของการส่งเสริมให้เข้าร่วมโครงการพัฒนานักวิจัย/การวิจัย
2. สัดส่วนของงบประมาณที่ตั้งไว้เพื่องานวิจัย สนับสนุนการวิจัย และการนำไปใช้จริง

ต่างประเทศ

3. การพัฒนาเครือข่าย/กลุ่มเพื่อการวิจัยร่วมกันในหน่วยงาน/ภายในคณะวิชาและระหว่างม/สทั้งใน/
4. จำนวนหัวข้อวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน/ประเทศ
5. ผลงานที่ได้รับจากสิทธิบัตรหรือได้รับรางวัล

องค์ประกอบที่ 5 การบริการทางวิชาการแก่สังคม

ตัวบ่งชี้

1. ความพึงพอใจของผู้เข้ารับบริการ
2. จำนวนเครือข่ายความร่วมมือในการบริหาร
3. การนำผลการบริการทางวิชาการแก่สังคมมาใช้ในการปรับแผนการดำเนินงานประจำปี
4. การมีส่วนร่วมของประชาคมนิสิต/นักศึกษา
5. จำนวนคำขอที่หน่วยงานได้รับจากชุมชนเพื่อขอรับบริการ

องค์ประกอบที่ 6 การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ตัวบ่งชี้

1. มีความเชื่อมโยงของศิลปวัฒนธรรมกับการพัฒนาการเรียนรู้
2. จำนวนรางวัลการแสดงความชื่นชมต่อหน่วยงานในการจัดกิจกรรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
3. การมีส่วนร่วมของประชาคมในหน่วยงานและชุมชน
4. ความพึงพอใจของชุมชน
5. จำนวนครั้งของการนำผลประเมินไปปรับปรุง

องค์ประกอบที่ 7 การบริหารจัดการ

ตัวบ่งชี้

1. มีโครงสร้างและระบบที่สอดคล้องกับพันธกิจ
2. ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารงบประมาณที่จัดสรรให้สำหรับอาจารย์/บุคลากร
3. มีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาควิชา/คณะ
4. มีการพัฒนาระบบและกลไกในการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้
5. มีการใช้สถานที่/อุปกรณ์อย่างเต็มประสิทธิภาพ
6. ผู้บริหารระดับสูงเห็นนโยบายและทิศทางการบริหารจัดการแก่หน่วยงาน
7. มีแผนการพัฒนาคณาจารย์ที่ชัดเจนที่เพื่อสร้างผู้บริหารรุ่นต่อไป และคณาจารย์รุ่นใหม่ทดแทน

ผู้ที่กำลังจะเกษียณ

องค์ประกอบที่ 8 การเงินและงบประมาณ

ตัวบ่งชี้

1. มีระบบการจัดการและวิเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพ
2. สัดส่วนของงบประมาณที่หน่วยงานจัดสรร เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ
3. การประหยัดในการใช้สาธารณูปโภคพื้นฐาน
4. สัดส่วนของผู้เกี่ยวข้องที่ได้รับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการจัดทำงบประมาณ

องค์ประกอบที่ 9 ระบบและกลไกการประกันคุณภาพ

ตัวบ่งชี้

1. การรับรู้และการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและบุคลากร

2. จำนวนหน่วยงานย่อยที่รับการประเมินคุณภาพภายใน

4.2 การรับประกันคุณภาพภายนอก

ในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องใช้หลักการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับการบริหารหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องมีการดำเนินงานให้เป็นระบบครบวงจรโดยมีขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งคือ การประเมินคุณภาพเพื่อการพัฒนาไม่ใช่เพื่อตรวจสอบหรือจับผิด และนำมาซึ่งข้อมูลย้อนกลับ อันจะสะท้อนให้เห็นถึงผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด รวมทั้งมีจุดอ่อนหรือปัญหาในเรื่องใดบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การวางแผนและการดำเนินงานระยะต่อไปบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการตรวจสอบเพื่อยืนยันสภาพจริงโดยเฉพาะการประเมินคุณภาพนอกจากหน่วยงานที่เป็นกลาง เพราะจะทำให้เกิดกลไกการตรวจสอบอย่างจริงจัง รวมทั้งกระตุ้นให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชาติถึงหน่วยงานที่เล็กที่สุด คือ สถานศึกษาและภายในห้องเรียน ต้องมีการประเมินตนเอง เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

ดังนั้น การประกันคุณภาพภายนอกจึงเป็นการตรวจสอบและประเมินคุณภาพของสถาบันอุดมศึกษา โดยหน่วยงานภายนอก เพื่อประกันว่าสถาบันอุดมศึกษาดำเนินการตามภารกิจหลักได้อย่างมีคุณภาพกระบวนการประกันคุณภาพจากภายใน การประเมินคุณภาพและการรับรองคุณภาพ

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. จะดำเนินงานในการประกันคุณภาพภายนอก โดยพิจารณาจากสภาพที่เป็นอยู่จริงของสถาบัน มุ่งเน้นเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา โดยดำเนินตามเกณฑ์มาตรฐาน 8 ข้อ ซึ่งมีตัวบ่งชี้ 28 ตัวบ่งชี้ ดังปรากฏตามหนังสือ “กรอบแนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกระดับอุดมศึกษา” โดย สมศ. (กันยายน 2545) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มาตรฐานที่ 1 มาตรฐานด้านคุณภาพบัณฑิต

ตัวบ่งชี้

- ร้อยละของการได้งานภายใน 1 ปี รวมทั้งการประกอบอาชีพอิสระ และร้อยละของการเรียนต่อระดับบัณฑิตศึกษา
- ระดับความพึงพอใจของนายจ้าง/ผู้ประกอบการ/ผู้ใช้บัณฑิต
- จำนวนบทความจากวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาเอกที่ตีพิมพ์ในวารสารต่อจำนวนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกทั้งหมด
- จำนวนบทความจากวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาปริญญาโทที่ตีพิมพ์เผยแพร่ต่อจำนวนวิทยานิพนธ์ปริญญาโททั้งหมด

มาตรฐานที่ 2 มาตรฐานด้านการเรียนรู้

ตัวบ่งชี้

- มีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและส่งเสริมการสร้างประสบการณ์จริง
- ความเห็นของนักศึกษาต่อประสิทธิภาพการสอนของคณาจารย์
- จำนวนกิจกรรม/โครงการของงานกิจกรรมนักศึกษาต่อจำนวนนักศึกษาทั้งหมด
- มีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้

มาตรฐานที่ 3 มาตรฐานด้านการสนับสนุนการเรียนรู้

ตัวบ่งชี้

- อาจารย์ประจำทุกระดับต่อจำนวนนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า
- งบประมาณดำเนินการจริงต่อนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า

3. ร้อยละของคณาจารย์ประจำที่มีวุฒิปริญญาเอกหรือเทียบเท่า
4. จำนวนคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการเรียนการสอนต่อจำนวนนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า
5. ค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ใช้ในระบบห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศต่อนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า

มาตรฐานที่ 4 มาตรฐานด้านการวิจัยและงานสร้างสรรค์

ตัวบ่งชี้

1. จำนวนบทความวิจัยที่พิมพ์เผยแพร่และงานสร้างสรรค์สร้างต่อจำนวนอาจารย์ประจำทุกระดับ
2. จำนวนงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัยอื่น หรือในการเรียนการสอนหรือในวงธุรกิจ

อุตสาหกรรม หรือการพัฒนาประเทศต่ออาจารย์ประจำ

3. จำนวนเงินสนับสนุนงานวิจัยจากภายนอกต่ออาจารย์ประจำทุกระดับ
4. จำนวนเงินสนับสนุนงานวิจัยภายในสถาบันต่ออาจารย์ประจำทุกระดับ

มาตรฐานที่ 5 มาตรฐานด้านการบริการวิชาการ

ตัวบ่งชี้

1. จำนวนกิจกรรม/โครงการที่ให้บริการวิชาการแก่สังคมและชุมชน
2. จำนวนการเป็นกรรมการวิชาการ/วิชาชีพ/กรรมการ วิทยานิพนธ์ภายนอก สถาบันต่ออาจารย์

ประจำทั้งหมด

มาตรฐานที่ 6 มาตรฐานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ตัวบ่งชี้

1. จำนวนกิจกรรมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
2. มีการพัฒนาและสร้างมาตรฐานศิลปวัฒนธรรม

มาตรฐานที่ 7 มาตรฐานด้านการบริหารจัดการ

ตัวบ่งชี้

1. ร้อยละของเงินเดือนบุคลากรทุกประเภทต้องบดบังดำเนินการทั้งหมด (ไม่รวมเงินเดือนบุคลากรในการบริหารจัดการ หอพัก โรงพยาบาล ฯลฯ)
2. ร้อยละของเงินเดือนบุคลากรในการบริหารจัดการต้องบดบังดำเนินการทั้งหมด หรือจำนวนบุคลากรในการบริหารจัดการ (Non-academic) ต่อจำนวนนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า (ไม่รวมเงินเดือนบุคลากรในการบริหารจัดการ)
3. ร้อยละของค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการของส่วนกลางต้องบดบังดำเนินการทั้งหมด (ไม่รวมเงินในการบริหารจัดการ หอพัก โรงพยาบาล ฯลฯ)
4. ค่าเสื่อมราคาต่อจำนวนนักศึกษาเต็มเวลาเทียบเท่า
5. ร้อยละของเงินเหลือจ่ายสุทธิต้องบดบังดำเนินการ

มาตรฐานที่ 8 มาตรฐานด้านระบบการประกันคุณภาพภายใน

ตัวบ่งชี้

1. มีระบบและกลไกในการระบบประกันคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
2. ประสิทธิภาพผลของการประกันคุณภาพภายใน

5. ความสัมพันธ์และความแตกต่างระหว่างการประกันคุณภาพภายในและภายนอก

5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการประกันคุณภาพภายในและภายนอก

- 5.1.1 ในแต่ละขั้นตอนการดำเนินการประกันคุณภาพภายในและภายนอกสามารถนำหลักการ PDCA

มาใช้ในแต่ละขั้นตอนได้ ซึ่ง PDCA ประกอบด้วยการดำเนินการตามลำดับดังนี้

- P = Plan วางแผน เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และตั้งเป้าหมายการวางแผนกลยุทธ์ว่าจะทำอะไร ที่ไหน โดยใคร เมื่อไรและด้วยวิธีใด
- D = Do ปฏิบัติ หรือทำความเข้าใจและลงมือปฏิบัติตามแผน
- C = Check ตรวจสอบ เป็นการตรวจสอบและยืนยันความก้าวหน้า หรือผลการปฏิบัติ โดยเปรียบเทียบกับแผนทบทวนกลยุทธ์ที่วางไว้
- A = Act ปรับ/แก้ไข จัดทำมาตรฐานในส่วนที่การปฏิบัติได้ผลดี และหาช่องทางในการปรับปรุง

5.1.2 การประกันคุณภาพภายในกับการประกันคุณภาพภายนอกจะเชื่อมโยงกันด้วยมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษา มาตรฐานการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับสิ่งที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

5.1.3 การประกันคุณภาพภายใน เป็นกระบวนการติดตาม ตรวจสอบและพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานที่มหาวิทยาลัย/สถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้ดำเนินการตามกรอบของหน่วยงานพัฒนาต้นสังกัด โดยเน้นปัจจัยนำเข้า (input) และกระบวนการ (process) โดยสถานศึกษาต้องจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของมหาวิทยาลัย/สถาบันอุดมศึกษา และเพื่อรองรับการประเมินคุณภาพภายนอก ส่วนการประกันคุณภาพภายนอก เป็นงานที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการประเมินคุณภาพภายใน เป็นการตรวจสอบเบื้องต้นจากรายงานประจำปีและรายงานอื่น ๆ อันเป็นผลจากการประกันคุณภาพภายในของมหาวิทยาลัย/สถาบันอุดมศึกษา ตรวจสอบข้อมูลเอกสาร หลักฐานและตรวจเยี่ยมมหาวิทยาลัย/สถาบันอุดมศึกษา โดยจะเน้นการประเมินผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ของคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาในด้านต่าง ซึ่งดำเนินการโดย “ผู้ประเมินภายนอก” ที่ สมค.ให้การรับรอง

5.2 ความแตกต่างระหว่างการประกันคุณภาพภายในและภายนอก

การประกันคุณภาพภายในและภายนอกโดยทั่วไปแล้วมีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะในเรื่องของจุดหมายที่ต้องการให้สถาบันอุดมศึกษาดำเนินการตามภารกิจหลักอย่างมีคุณภาพ รวมทั้งกระบวนการดำเนินการประกันคุณภาพอย่างไรก็ตาม การประกันคุณภาพภายในและภายนอกก็มีความแตกต่างในบางประเด็น ดังต่อไปนี้

1) การประกันคุณภาพภายใน สถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานจะเป็นผู้ดำเนินการประเมินตนเอง และจัดทำรายงานการประเมินตนเองเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานต้องประเมินตนเองทุกปี ซึ่งต่างจากการประกันคุณภาพภายนอกที่สถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานต้องรับการประเมินคุณภาพจากหน่วยงานภายนอก คือ สมค. โดยต้องประเมินทุกๆ 5 ปี ตาม พ.ร.บ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2) การประกันคุณภาพภายใน สถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานสามารถนำองค์ประกอบคุณภาพ 9 ด้านของทบวงมหาวิทยาลัยหรือระบบประกันคุณภาพระบบอื่น เช่น ISO (International Organization for Standardization), TOM (Total Quality Management), The Malcolm Balderige National Quality Award, CIPP (Context, Input, Process, Product) ฯลฯ มาใช้เพื่อควบคุมคุณภาพของสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงาน โดยให้ครอบคลุมภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงาน ซึ่งสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานสามารถกำหนดตัวบ่งชี้ที่ใช้ในการประเมินตนเองได้โดยอิสระตามหลักการให้เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) และความอิสระในการดำเนินการของสถาบัน (Institutional Autonomy) เพื่อความมีคุณภาพภายในสถาบันอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ สถาบันอุดมศึกษาต้องพร้อมที่จะรับการตรวจสอบคุณภาพ การศึกษาจากภายนอกตามหลักการของความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ (Accountability) การประกันคุณภาพภายนอกตามที่ สมค.กำหนด ซึ่งประกอบด้วยมาตรฐาน 8 มาตรฐาน 28 ตัวบ่งชี้ โดยจะคำนึงถึงปรัชญา พันธกิจ และลักษณะการเรียนการสอนของแต่ละสถาบัน ซึ่งสถาบันอุดมศึกษา/หน่วยงานต้องผ่านการประเมินทุกมาตรฐานและตัวบ่งชี้

โครงการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (National E-Learning Center)

โครงการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ รัฐบาลมีความประสงค์จะให้เด็กและเยาวชนมีสถานที่ที่สามารถเล่นสนุกใน ทางสร้างสรรค์ จึงเห็นสมควรจัดทาสถานที่ สำหรับคนไทยจะได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างสนุกสนาน เพลิดเพลินกับการใช้ชีวิตยุคใหม่ ในสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้ชื่อว่า ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ โดยในระยะเริ่มแรกศูนย์นี้ ได้กำหนดระยะเวลาดำเนินการไว้ 5 ปี

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างต้นแบบของ การเรียนรู้ร่วมกัน การฝึกฝนทักษะ และการแสดงผลงาน ที่มีความสนุกสนาน เพลิดเพลินกับการใช้ชีวิตยุคใหม่ในสังคมแห่งการเรียนรู้ ของคนไทย ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (National E-Learning Center) เป็นแนวคิดใหม่ที่บูรณาการสาระความรู้ทางการศึกษาเข้าไปในรูปแบบสื่อของความบันเทิงที่เป็นที่นิยมของสังคมปัจจุบันที่จะช่วยให้ ผู้เรียนรู้ มีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไป สัมผัสและเกิดการ เรียนรู้อย่างสนุกสนานเพลิดเพลินโดยเฉพาะเด็กและ เยาวชน

หลักการและเหตุผล

ศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ มุ่งนำหลักการของการเรียนรู้ และหลักการของนันทนาการ เพื่อการเรียนรู้ (Edutainment) มาผสมผสานเพื่อสร้าง ศูนย์การเรียนรู้ที่ดึงดูดใจนักเรียน นิสิต นักศึกษา และ เยาวชนของชาติ โดยยึดหลักการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. ใช้นันทนาการนำความรู้ เป็นการนันทนาการ คือ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่อนคลายความเครียด และเกิดความสุขเพื่อนำไปสู่ความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

2. การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นกระบวนการที่ ผู้เรียนรู้หรือผู้ใช้บริการสามารถปฏิบัติตามและเกิดความรู้ ได้ด้วยตนเองโดยการพัฒนาขีดความสามารถของสื่อ การเรียนรู้ประเภทต่างๆ ไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการรับรู้ ของผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกัน

3. ยืดความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็น การพัฒนาเทคโนโลยีและฐานความรู้ที่หลากหลายทั้งในเชิงเนื้อหาสาระและรูปแบบการนำเสนอให้สามารถตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียนรู้ทุกระดับ ทุกประเภท และจัดให้ มีบริการเสริมในกรณีที่มีความต้องการพิเศษ

4. การเรียนรู้ร่วมกันของสังคม เป็นกระบวนการ ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของบุคคลในสังคม ในครอบครัว ที่มีวัยแตกต่างกันมีความพร้อมทางร่างกายและสติปัญญา แตกต่างกัน รวมทั้งผู้พิการโดยการจัดกิจกรรมและบริการ ต่างๆ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพความพร้อมที่จะทำ ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันได้

5. คัดกรองสาระที่เหมาะสมกับวัยส่งเสริม วัฒนธรรม เป็นการจัดให้มีระบบการเลือกสรรและตรวจสอบ โปรแกรมการเรียนรู้และการฝึกทักษะก่อนที่จะให้บริการเพื่อ ให้มีความเหมาะสมกับวัย และเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม อันดีงามของชาติ

6. การเชื่อมโยงเพื่อใช้ประโยชน์ของสื่อและฐาน ความรู้ เป็นการระดมทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้จากห้องสมุด และแหล่งความรู้อื่นๆ ที่มีในสถาบัน องค์กร ทั้งภาครัฐ และเอกชนอย่างกว้างขวาง ให้สิทธิในการนำเสนอ และการ เข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมและให้บริการตามหลักเกณฑ์ ที่กำหนด

7. การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดแก่เด็กและเยาวชน จากกระบวนการคัดสรรโปรแกรมการเรียนรู้ ที่เป็น ประโยชน์และก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้อง จะทำให้ผู้ใช้

บริการได้รับสาระประโยชน์ที่แท้จริง หลีกพ้นจากการมอมเมา ให้เกิดพฤติกรรมในทางที่ผิดทำให้ผู้ปกครองมีกลไกในการเลือกซื้อหรือเลือกใช้บริการที่คุ้มค่าและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

8. สร้างสรรค์จินตนาการของเด็กและเยาวชน ให้กว้างไกล โดยเฉพาะผู้มีความสามารถพิเศษที่จะนำขีดความสามารถของตนเองออกมาแสดง หรือ ร่วมแข่งขัน ในทางที่ถูกต้อง ซึ่งสถาบันการศึกษา หรือรัฐสามารถสร้างกลไกในการสนับสนุนส่งเสริมต่อไปในอนาคตได้

9. สร้างค่านิยมใหม่ให้กับเด็กและเยาวชนไทยในอนาคต สร้างทางเลือกใหม่ให้เกิดแก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้ห่างไกลจากแหล่งอบายมุข หรือพฤติกรรมที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของไทย เด็กและเยาวชนไทยรุ่นใหม่จะมีความทันสมัยมีความรอบรู้ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต

10. การกำหนดกิจกรรมของโครงการ ต้องเน้นความมีส่วนร่วมของผู้รับบริการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจจากการปฏิบัติจริง กิจกรรมต่างๆ จะถ่ายทอดสดผ่านวิทยุและโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะทำให้ผู้ปกครอง และสังคมไทยทั่วไปมองเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนรูปแบบของโครงการ ปรับปรุงอาคารสถานที่ที่คนไทยจะได้เข้ามาใช้ประโยชน์ เพื่อการเรียนรู้ผ่านระบบคอมพิวเตอร์ (E-Learning) กับบทเรียนที่ผู้เรียนสามารถเลือกสรรได้ตามความต้องการทั้งเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และความบันเทิง ในลักษณะที่เสริมบทเรียนในสถาบัน และใช้ประโยชน์เพื่อการฝึกฝนทักษะผ่านระบบคอมพิวเตอร์ (E-Training) ในโปรแกรมการฝึกทักษะด้วยตนเองตามความต้องการในด้านดนตรี กีฬา ศิลปะ การออกแบบ การสร้างซอฟต์แวร์ รวมทั้งคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนั้นยังมุ่งใช้ประโยชน์เพื่อจัดการแสดงผลงานและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ในรูปแบบของการแสดงนิทรรศการ การประกวด การแข่งขัน และการแสดงอันเป็นผลงานของผู้ใช้บริการที่ผ่านการฝึกฝนทักษะจนเกิดความชำนาญ รวมทั้งการเชิญชวนภาคธุรกิจเอกชนที่พัฒนาเทคโนโลยีสำหรับชีวิตในอนาคต และนวัตกรรมแห่งภูมิปัญญาของไทยจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่าง

เหมาะสม โดยมีเป้าหมาย จะให้บริการประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

โดยจัดกิจกรรม การเรียนรู้ การฝึกฝนทักษะ และการแสดงผลงานความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเป็นกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินให้ความสำคัญกับผู้เรียนรู้แต่แฝงไว้ด้วยองค์ความรู้ ประสพการณ์ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่สถาบันการศึกษาของไทยร่วมกันพัฒนา

ผู้เข้ารับบริการสามารถเข้ามาเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้เป็นหมู่คณะ หรือเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งจะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่าง ลูก พ่อแม่ ผู้ปกครอง

วิธีดำเนินการ

แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นเตรียมการ ประกอบด้วย การสำรวจสถานที่ตั้ง การตรวจสอบความพร้อมในการดำเนินการด้านต่างๆ การแสวงหาความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนและการจัดทำโครงการเสนอคณะรัฐมนตรี

2. ขั้นดำเนินการ เมื่อคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (National E-Learning Center) และงบประมาณค่าก่อสร้างแล้ว จึงดำเนินการจัดตั้งศูนย์ โดยเริ่มต้นจากออกแบบรายละเอียดของโครงการทั้งในด้านกิจกรรมและบริการต่างๆ ของศูนย์ และการปรับปรุงอาคารสถานที่ ภูมิทัศน์ และตกแต่งภายในให้เหมาะสม ดำเนินการปรับปรุงอาคารและสถานที่ จัดหาระบบคอมพิวเตอร์และซอฟต์แวร์รวมทั้งบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ตามวัตถุประสงค์ของศูนย์ แล้วจึงเปิดดำเนินการ

3. ขั้นประเมินและขยายผล ประกอบด้วย การติดตามผลการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดเพื่อปรับระบบและกระบวนการให้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการให้ดีที่สุด การประเมินผลการดำเนินงานเพื่อผลผลิต และผลลัพธ์ ประสิทธิภาพการดำเนินงาน และการขยายผลไปสู่สถานศึกษา และชุมชนต่าง ๆ

ลักษณะสำคัญของศูนย์นี้ คือ การสร้างต้นแบบที่สามารถย่อหรือขยายสัดส่วน (Scalable Project) เพื่อ

จำลองศูนย์นี้ไปจัดบริการยังโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา ชุมชน ศูนย์การค้า รวมทั้งสถานประกอบการขนาดใหญ่ ได้ตามความต้องการของลูกค้าและผู้ให้การสนับสนุน

การบริหารศูนย์ ในระยะแรกควรดำเนินการ ในลักษณะ โครงการริเริ่มของรัฐบาล (Government Initiative Project) เพื่อการพัฒนาต้นแบบที่เหมาะสม จากทรัพยากรขององค์กรภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่ โดยใช้ภูมิปัญญาของคนไทยทั้งสิ้น พร้อมออกระเบียบการบริหารศูนย์ ซึ่งจะทำให้ศูนย์สามารถดำเนินการได้อย่าง คล่องตัวและมีประสิทธิภาพ

ในระยะยาว ควรปรับปรุงการบริหารศูนย์การเรียนรู้อยู่ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แห่งชาติ (National E-Learning Center) โดยยังให้เป็นศูนย์จัดตั้งของรัฐบาล ที่รัฐบาลยังให้เงินสนับสนุน ประกอบแผนการขยาย โครงการจัดตั้งศูนย์ไปยังภูมิภาคและชุมชน จำเป็นต้อง มีการระดมทรัพยากรจากชุมชนมาสนับสนุนร่วมด้วย และ อาจจัดระบบบริหารในลักษณะมูลนิธิ หรือกองทุน ซึ่ง จะช่วยให้ภาคเอกชนสามารถเข้าร่วมให้การสนับสนุนได้ มากยิ่งขึ้น

ความสำเร็จของศูนย์นี้ อยู่ที่การบริหารความร่วมมือกับภาคเอกชนที่จะนำเทคโนโลยีมาจัดแสดง หรือ ร่วมสนับสนุนการพัฒนาโปรแกรมการเรียน การฝึก หรือ การแสดงต่างๆ ที่ไม่สามารถหาได้จากสถาบันการศึกษา ทั่วไป

ความต้องการทรัพยากร

ความต้องการบุคลากร บุคลากรที่ปฏิบัติงานใน ศูนย์นี้ประกอบด้วย บุคลากรประจำศูนย์ และนิสิต/ นักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 3-4 หรือปริญญา โท-เอก ที่มาร่วมปฏิบัติงานในระหว่างการศึกษา

ความต้องการระบบคอมพิวเตอร์และเครือข่าย ใช้ระบบเครือข่ายเทคโนโลยี เพื่อการศึกษาของทบวง มหาวิทยาลัย หรือ Uninet เป็นเครือข่ายหลักที่เชื่อมโยง ระหว่างสถาบันการศึกษาเพื่อเข้าถึงสื่อการเรียน และ ห้องสมุดทุกสถาบัน ระบบคอมพิวเตอร์จะใช้คอมพิวเตอร์ ส่วนบุคคลเป็นหลัก (PC-based System) จำนวนประมาณ 500 เครื่อง

ความต้องการด้านซอฟต์แวร์และบทเรียน อิเล็กทรอนิกส์ ประการสำคัญอยู่ที่บทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อประกอบ E-Learning และ E-Training ซึ่งต้อง จัดหาทั้งในประเทศ และต่างประเทศด้วยการเจรจาขอ สนับสนุน และการจัดซื้อ

งบประมาณของโครงการ จากการประมวลความต้องการทั้งหมด พบว่า ถ้าการดำเนินงานของศูนย์ เต็มรูปแบบ ในปีแรก จะต้องการทั้งงบลงทุน และงบ ดำเนินการในส่วนงบลงทุนนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่าย ในการปรับปรุงอาคาร และตกแต่งสถานที่ ซึ่งสามารถ ปรับปรุงได้ตามความเหมาะสม สำหรับค่าใช้จ่ายในการ ดำเนินการของปีต่อๆ ไป ยังมีได้ประมาณการรายรับ หรือเงินอุดหนุน จากแหล่งอื่นๆ ซึ่งจะทำให้การสนับสนุน จากรัฐลดลง

แผนปฏิบัติการ ศูนย์นี้สามารถเริ่มให้บริการได้ หลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติโครงการจัดตั้งศูนย์ และวงเงินค่าใช้จ่ายของศูนย์ อีกทั้งๆ ได้ดำเนินการ ปรับปรุงอาคารและภูมิทัศน์ ควบคู่กับการจัดหาระบบ คอมพิวเตอร์และเครือข่าย และการจัดเตรียมบุคลากร ปฏิบัติงานศูนย์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เป็นต้นแบบ นันทนาการเพื่อการเรียนรู้ของคนไทย เป็นพลังสมอง ของคนไทยที่จะพัฒนาการเรียนรู้อที่มีความสนุกสนาน เพลิดเพลินตามแนวปฏิรูปการศึกษา ศูนย์นี้จะเป็น ทางเลือกใหม่สำหรับเด็กและเยาวชนของชาติเพื่อเปลี่ยน เส้นทางชีวิตจากแหล่งบันเทิงที่เสี่ยงต่อการเสพติดมาเป็น แหล่งบันเทิงเพื่อความรู้อจะเป็นการกระตุ้นการขยายตัว ของอุตสาหกรรมองค์ความรู้ (Knowledge Industry) ให้ มีการผลิตบทเรียนประเภทต่างๆ อย่างมีคุณภาพโดยใช้ ศูนย์แห่งนี้เป็นสถานที่แนะนำและทดสอบความนิยมของ บทเรียนต่างๆ

หมายเหตุ โครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อยู่ด้วยสื่อ อิเล็กทรอนิกส์แห่งชาตินี้ แต่เดิมคณะรัฐมนตรีมีมติให้ทบวง มหาวิทยาลัย เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการต่อมาได้มีการปฏิรูป ระบบราชการ จัดตั้งกระทรวงใหม่ขึ้น ปัจจุบันคณะรัฐมนตรีมี มติให้ศูนย์ฯ นี้ อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร

ประมวลภาพภารกิจผู้บริหาร

เยือนมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก วรเดช จันทรรคร ปลัดทบวงมหาวิทยาลัยพร้อมคณะผู้บริหารทบวงฯ และอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น เดินทางไปเยือนมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีนายสมกต มั่งน่อเมฆ อธิการบดีให้การต้อนรับ

อบรม “ผู้นำนักศึกษา”

ศาสตราจารย์ ร้อยตำรวจเอก วรเดช จันทรรคร ปลัดทบวงมหาวิทยาลัยเป็นประธานในพิธีเปิดการอบรมในหลักสูตร “ผู้นำนักศึกษา” โดยมีนักศึกษาจากทั่วประเทศกว่า 100 คน เข้าร่วมการอบรม ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

“พนักกำลังต่อสู้เอาชนะยาเสพติด”

ศาสตราจารย์ ร.ต.อ. ดร.วรเดช จันทรศร ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย เป็นประธานในการประชุม นโยบาย เรื่อง “การต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด” โดยมีผู้บริหารระดับสูงและผู้แทนนักศึกษา จาก สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สถาบันอุดมศึกษา สถาบันราชภัฏ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ทั่วประเทศ ส่วนรับมอบนโยบาย และร่วมลงนามแสดงเจตนารมณ์ สถาบันอุดมศึกษาไทยพนักกำลังต่อสู้เพื่อเอาชนะยาเสพติด ตามนโยบายรัฐบาล เป็นจำนวน 150 สถาบัน รวม 300 คน ณ ห้องราชเทวีบอลรูม โรงแรมเอเชีย กรุงเทพมหานคร

ติดตามข่าวสารด้านการอุดมศึกษาได้จาก

อนุสารอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย

เอกสารเผยแพร่รายเดือน นำเสนอข้อมูลและความก้าวหน้าของการอุดมศึกษาไทย

จดหมายข่าวรายสัปดาห์ ทบวงมหาวิทยาลัย

นำเสนอบริการข่าวสาร ความเคลื่อนไหวในแวดวงอุดมศึกษา

<http://www.mua.go.th>

เว็บไซต์ทบวงมหาวิทยาลัย บริการข้อมูลข่าวสารด้านการอุดมศึกษา และเผยแพร่ภารกิจ/กิจกรรมของทบวงมหาวิทยาลัยแก่ประชาชนทั่วไป

อนุสารอุดมศึกษา

จัดทำโดย : ฝ่ายประชาสัมพันธ์ สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย

328 ถนนศรีอยุธยา เขตราชเทวี กทม. 10401

โทรศัพท์ 0-2245-8323, 0-2246-1111 ต่อ 611 โทรสาร : 0-2245-8323, 0-2245-8636

E-mail : pr-mua@hotmail.com